

Pravoslavna crkva i ekumenizam

Benedikt JERONIMOV

Sažetak

Autor u radu otkriva ideje i antiekumenske stavove i razmišljanja teologa Srpske pravoslavne crkve oca Justina Popovića. Potonji zauzima negativan stav prema zbližavanju Katoličke i Pravoslavne crkve. Panfletski piše o ustrojstvu Katoličke crkve, o papinstvu kao plodovima zapadnjačke filozofije bez Boga. Jedina prava crkva je ona Pravoslavna koja kao takova ne može imati ništa zajedničko s krivom Katoličkom crkvom.

Uvod

Isus Krist je uoči svoje muke i smrti utemeljio jednu i jedincatu Crkvu. U svojoj velikosvećeničkoj molitvi on je žarko molio Oca »da svi budu jedno« (Iv 17,21). Znamo da danas postoji više kršćanskih zajednica koje se predstavljaju kao istinska baština Isusa Krista. To na određeni način predstavlja sablazan za svijet jer »svi izjavljuju da su Gospodinovi učenici, ali misle različito i različitim putovima hode, kao da je sam Krist podijeljen« (Dekret o ekumenizmu II. vat., br. 1).

Od samih početaka Crkve bilo je poteškoća oko održanja jedinstva. Povijest nam to najbolje pokazuje. Uvijek je bilo napora da se to jedinstvo održi ili obnovi i zato su određeni pozitivni učinci postignuti.

Ekumenizam kao pokret za jedinstvom svih kršćana pojavljuje se s početka ovog stoljeća. S katoličke strane snažan zamah je dat od Drugog vatikanskog sabora. Iskreno vjerujemo da je Duh Sveti preko saborskih otaca progovorio o mnogim važnim pitanjima života Crkve, pa tako i o novom pristupu ekumenizmu. Započet je jedan proces i dijalog a kako će se on odvijati i ostvarivati možemo prepustiti tom istom Duhu Božjem koji sve vodi.

Katolička crkva u hrvatskom narodu je povijesno i prostorno pozvana da uloži napore oko međusobnog približavanja i razumijevanja s Pravoslavnom crkvom. Na to je često poticana od vrhovnih pastira – rimskih prvosvećenika. Sve što je do sada postignuto nije išlo lako, nego uz velike napore. Vjerujemo da je bilo iskrenosti i strpljivosti u tom teškom poslu. Ali su, na žalost, rezultati više nego skromni.¹

1 Pregled dosadašnjeg rada na ekumenizmu kod nas detaljno je prikazan u knjizi: R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, Crkva na kamenu, Mostar, 1993.

Sve ovo što je do sada rečeno može se činiti čudnim s obzirom na okolnosti u kojima živimo. Rat koji je počeo g. 1991. donio je puno zla i, kako izgleda, razgovor o ekumenizmu sa Srpskom pravoslavnom crkvom kao da je jedva moguć.

U pristupu ekumenskim temama moguće je zauzeti dva gledišta – gledati ono što nas zbližava ili ono što nas dijeli. Ovaj rad ima svrhu pokazati mišljenja pravoslavaca, koja ne idu u prilog međusobnom razumijevanju. Želimo prikazati neke poglede i stavove oca Justina Popovića, jednog od najuglednijih srpskih teologa ovog stoljeća. Danas nam se čini da je njegov pogled prevladao u srpskom pravoslavlju. Naša javnost nije dovoljno upoznata sa značajem i utjecajem ove linije. Sve što ovdje bude izneseno može u konačnici pomoći u shvaćanju mnogih događaja kao i u poduzimanju aktivnosti koje mogu dovesti do uspostave dijaloga.

1. Biografski podaci o ocu Justinu Popoviću

1.1 Životopis²

Blagoje Popović se rodio na 28. ožujka 1894. godine u Vranju, u obitelji iz koje je bilo više svećenika. Od svoje pobožne majke učio je mladi Blagoje osnovnu praksu pravoslavne pobožnosti – molitvu i post.

Nakon završena četiri razreda osnovne škole u rodnom gradu g. 1905. pošao je na devetorazrednu Bogosloviju sv. Save u Beogradu. Na bogoslovskom studiju pokazuje veliko zanimanje za svjetsku literaturu i filozofiju. Pisac ovog životopisa (Atanasije Jevtić) uspoređuje ga s velikim ocima Crkve – sv. Justinom, sv. Bazilijem i sv. Grgurom iz Nysse.

Kad je g. 1914. završio studij, roditelji mu se protive da se zamonaši. Tada počinje Prvi svjetski rat, mobiliziran je u bolničku četvu pri Vojnoj bolnici u Nišu. Pošto je prebolio pjegavi tifus, ponovno se vraća u vojsku i ide sa srpskom vojskom na povlačenje prema Kosovu, a zatim preko Albanije.

Dobivši blagoslov od mitropolita Dimitrija, arhimandrit Venijamin (poslije vladika Braničevski) pripušta ga u monaški red na blagdan sv. Bazilija Velikog (1. siječnja 1916.). Uzima ime sv. Justina, mučenika i filozofa.

U siječnju iste godine nakratko odlazi u Petrograd, a zatim u London (tamo ga dočekuje jeromonah Nikolaj Velimirović). Studira u Oxfordu od prosinca 1916. do svibnja 1919. godine. Diplomski rad mu je imao naslov *Filosofija i religija F. M. Dostojevskog*. Tu nije dobio diplomu jer je, prema piscu ovog životopisa, iznio oštru kritiku na račun zapadnog humanizma i

2 Životopis donosimo prema knjizi: *Otac Justin Popović – Na Bogočovečanskom putu*, Izdanje Manastira Čelije kod Valjeva, Beograd, 1980.

antropocentrizma, osobito rimokatolicizma. Navodno su engleski profesori tražili da mijenja svoje stavove, ali »Justin ne bi bio Justin kad bi na to pristao«.³

Iz Engleske se vraća u novostvorenu državu – Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, ljeta 1919. godine. Patrijarh Dimitrije ga šalje u Grčku »da se tamo opravoslavi«. Uistinu, on će poslije pokazati veliku ljubav prema pravoslavnim Grcima i Rusima, odnosno trolistu Rus-Srbin-Grk. Godine 1921. na atenskom Teološkom fakultetu postiže doktorat s dizertacijom *Učenje svetog Makarija Egipatskog o tajni ljudske ličnosti i tajni njenog poznanja*. Sveti Sinod mu je uskratio stipendiju pa nije mogao tiskati svoj diplomski rad.

Za jerodakona je rukopoložen u svibnju 1920., a za jeromonaha 1922. godine.

Nakon povratka iz Atene Patrijarh ga šalje da radi u Bogosloviji u Srijemskim Karlovcima. Predaje Sveto pismo Novog zavjeta, dogmatiku i patrologiju. Na karlovačkoj Bogosloviji ostaje do 1927. godine. Tada polaže profesorski ispit s temom *Gnoseologija sv. Isaka Sirina*.

Kao profesor uređivao je i radio na izdavanju časopisa *Hrišćanski život*. Prilično je žestok u svojim uredničkim komentarima, napada neke strukture i osobe srpske Pravoslavne crkve. Javlja se nezadovoljstvo i smjenjivanje Justina kao urednika. U vezi s tim je i njegov premještaj, odnosno »protjerivanje« u Prizren. Znao je za sebe reći da se osjeća kao »Jona u Srpskoj Crkvi«.⁴ U Bogosloviji u Prizrenu ostaje godinu dana. Već se g. 1928. ponovno vraća u Srijemske Karlovce. Očekivao je službu rektora, ali je nije dobio.

Po odluci Svetog Sinoda u prosincu g. 1930. upućen je kao pratitelj i pomoćnik episkopu bitoljskom Josifu, delegatu Svetog Sinoda u »Potkarpatsku Rusiju« i Čehoslovačku. Radi u misijama na crkvenom organiziranju pravoslavnih koji su se »počeli vraćati iz nasilno im nametnute u ranija vremena unije s Rimom«. Pomaže u osnivanju čehoslovačke Pravoslavne crkve. Promaknut je u protosindela, ali nije prihvatio episkopski čin za novoosnovanu Muhačevsku eparhiju u Podkarpatju (znao je reći: »Plod moga stalnog i neizmenjenog osećanja je da ja nisam za episkopa«). Iz Podkarpatja se vraća 1932. godine. Iste godine dolazi u bitoljsku Bogosloviju i ostaje kao profesor dvije godine.

Nakon Bitolja vraća se u Beograd i biva izabran za docenta na Bogoslovskom fakultetu. Predaje »uporedno bogoslovlje« i dogmatiku. U nastupnom predavanju (kao i uvijek) kritički se osvrnuo na »zapadna humanistička hrišćanstva, rimokatolicizam i protenstanzizam«.⁵

3 Usp. isto, str. 39. Ta konfliktnost, sukobi, oštri nastupi i kritike, protivnici i nezadovoljstvo kao da će monaha Justina pratiti u svim sredinama gdje je radio i živio.

4 Usp. isto, str. 70.

5 Usp. isto, str. 82.

Sudjelovao je u borbi oko rušenja Konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije.

Životopis završava s 1938. godinom. Zanimljive su riječi koje je te godine otac Justin napisao: »Što se mene tiče, ja se ovde (u Beogradu) osećam kao Jona u kitovom trbuhu. Nema nimalo vazduha večnosti: pluća duše hoće da se sasuš«.

Na kraju se samo navodi da je on došao u Manastir sv. Arhandela – Ćelije kod Valjeva 14. svibnja g. 1948. i tu ostao kao »sveštenoposlužitelj i duhovnik«. U Ćelijama je otac Justin i okončao tijekom svog zemnog života – »imajući blaženu končinu pravednika i Bogougodnika, licem na Blagovest 1979. godine«.

Smatramo potrebnim postaviti pitanje gdje se nalazio i što je radio od g. 1938. do g. 1948. Nemamo pravog i potpunog izvora, ali nam mogu poslužiti podaci iz *Žitija svetih za decembar*.⁶ Tu saznajemo da je otac Justin poslije otpuštanja s Univerziteta živio po manastirima u Srbiji (Kalenić, Ovčar, Sukovo, Ravanica).

1.2. Djela

Prije Drugog svjetskog rata otac Justin je objavio *Dogmatiku Pravoslavne Crkve* u dva dijela: prvi dio u listopadu g. 1932., tijekom g. 1935. izlazi drugi dio (Kristologija i soteriologija), a poslije i treći dio (Učenje o Crkvi). On sâm tu svoju trilogiju naziva »*Pravoslavna filozofija istine*«. Pisac njegovog životopisa kaže da »srpska pravoslavna teologija nipočemu do danas u celom hrišćanskom svetu nije tako čuvena kao po Pravoslavnoj filozofiji Istine Justina Popovića«.

Nakon dolaska u Manastir Ćelije pa sve do svoje smrti otac Justin je bio duhovnik sestrama-monahinjama i pisac. Potpuno se posvetio bogoslovskom, znanstvenom i prevodilačkom radu. Plod toga dugogodišnjeg rada je prevođenje, pisanje i sastavljanje *Žitija svetih*. Objavljena su u 12 knjiga u vremenu od 1972. do 1977. godine.

U predgovoru za *Žitija* koji nosi datum Svetog Preobraženja, g. 1954. piše: »Zato *Žitija svetih* i nisu drugo do život Gospoda Hrista, ponovljen u svakom svetitelju u većoj ili manjoj meri, u ovom ili onom obliku. Ili tačnije: to je život Gospoda Hrista, produžen kroz svetitelje, život ova-plođenog Boga Logosa, Bogočoveka Isusa Hrista, koji je postao čovek: da bi nam kao čovek dao i predao Svoj božanski život; da bi kao Bog Svojim životom osvetio i obesmratio i ovečnio naš ljudski život na zemlji.«⁷

6 usp. *Žitija svetih za decembar* – »Beleška o piscu« (na kraju knjige), Izdanje Manastira Ćelije kod Valjeva, Beograd, 1977.

7 usp. *Žitija svetih za januar* (Predgovor), Izdanje Manastira Ćelije kod Valjeva, Beograd, 1972.

Plodan rad oca Justina vidi se i u njegovim mnogobrojnim objavljenim i neobjavljenim djelima. Osim već prije spomenutih objavio je i ova djela: *O progresu i vodenici smrti*, Bitolj, 1933.; *Osnovno bogoslovlje*, Beograd, 1939.; *Dostojevski o Evropi i Slovenstvu*, Beograd, 1940.; *Svetosavlje kao filozofija života*, München, 1953.; *Filosofske urvine*, München, 1957. (zbornik članaka filozofsko-bogoslovske sadržaja, djelomično objavljenih već ranije po časopisima); *Život sv. Save i sv. Simeona*, München, 1962.; *Čovek i Bogočovek – studije iz pravoslavne teologije*, Atena, 1969. (na grčkom); *Pravoslavna Crkva i ekumenizam*, Solun, 1974. (na grčkom i srpskom) i mnogobrojne članke na više jezika. Postoji podosta njegovih djela koja su napisana, ali nisu objavljena. Postali su već poznati i prihvaćeni njegovi prijevodi bogoslužnih tekstova.⁸

2. Pravoslavno učenje o Crkvi

U ovom poglavlju iznosimo glavni dio – prikaz nekih dijelova knjige oca Justina *Pravoslavna crkva i ekumenizam*. To je djelo izdao Manastir Hilandar na Svetoj Gori Athosu, a puni naslov mu glasi:

Hilandarski putokazi 1, Arhim. Dr. Justin POPOVIĆ, bivši prof. Univerziteta, *Pravoslavna crkva i ekumenizam*, Solun, 1974.god.

Knjiga se sastoji od dva dijela:

1. Pravoslavno učenje o Crkvi (str.5–114),
2. Pravoslavna Crkva i ekumenizam (str.115–218).

Za nas je zanimljiv drugi dio, a ovdje iznosimo tek ukratko nekoliko misli iz prvoga, o pravoslavnom učenju o Crkvi. Neki izrazi i pojmovi kojima se služimo karakteristični su za jezik i govor istočne Crkve.

Počinja s tvrdnjom da je sva tajna kršćanske vjere u Crkvi; sva tajna Crkve je u Bogočovjeku; sva tajna Bogočovjeka je u tome što Bog postade tijelo, i smjesti u tijelo svoje božanstvo, sve svoje božanske vrijednosti i savršenstva, sve tajne Boga. Tu nije samo jedna tajna, već sve tajne neba i zemlje, slivene u jednu tajnu: u tajnu Bogočovjeka = u tajnu Crkve, Bogočovječanskog tijela Njegovog. Sve se svodi na tijelo Boga Logosa, na utjelovljenje Boga, očovječenje.⁹

S Bogočovjekom Gospodinom Kristom, kao s Glavom svojom, Crkva je postala najsavršenije i najvrednosnije u svim svjetovima.

Svu neizmjernu veličinu moći Svoje i bogatstvo čovjekoljublja Svog i svemoć sile Svoje Bog naročito pokaza uskrsnućem Krista iz mrtvih, uznesenjem Njegovim na nebo iznad kerubina i serafina i svih nadnebeskih

8 usp. *Žitija svetih za decembar* – »Beleška o piscu« na kraju knjige, Izdanje Manastira Čelije kod Valjeva, Beograd, 1977.

9 Usp. Otac Justin Popović – *Na Bogočovječanskom putu*, Izdanje Manastira Čelije kod Valjeva, Beograd, 1980, str. 9.

sila bestjelesnih, osnivanjem Crkve kao tijela Njegova, tijela kome je On, uskrsnuli i uzneseni i Vječnoživi Bogočovjek, glava.¹⁰

Iz Krista, besmrtno Glave Crkve, kroz cijelo tijelo Crkve struje životne blagodatne sile, i oživljuju nas besmrtnošću i vječnošću. Sva bogočovječanska osjetila Crkve su od Njega i Njime. Sve svete tajne i svete vrline u Crkvi kojima se očišćujemo, preporođujemo, preobražavamo, osvećujemo, okristovljujemo, obogočovječujemo, obožujemo, otrojičujemo, spasavamo, bivaju od Oca kroz Sina u Duhu Svetom, i to blagodareći Ipostasnom jedinstvu Boga Logosa s našom čovječanskom prirodom u čudesnoj Ličnosti Bogočovjeka Gospoda Krista.¹¹

Tek u Gospodu Kristu Bogočovjeku, čovjek se prvi put osjetio potpuno jedan po biću, trojedan. Duh Istine (Iv 15,26) kao ujedinitelj sviju duša svih kršćana u jednu dušu – sabornu dušu, i svih srca u jedno srce – saborno srce, i svih duhova u jedan duh – saborni duh Crkve, u jednu vjeru – sabornu vjeru Crkve. To je zapravo ujedinjenje, jedinstvo duha, u kome sve biva od Oca kroz Sina u Duhu Svetom.¹²

Otac Justin u svom izlaganju govori dalje o rastu »u čovjeka savršena«, o vjeri i znanju, što je to »savršen čovjek«, govori o cilju »Bogočovečanskog domostroja spasenja«, o sabornosti u Crkvi, o nepogrešivom mjerilu istine i laži, o grijehu kao intelektualnoj sili, te o filozofiji »po čovjeku« i filozofiji po Bogočovjeku. Na str. 38 i 39 iznosi da se, nema sumnje, sve ljudske, zemaljske filozofije mogu, napokon, svrstati u dvije skupine: filozofije po čovjeku i filozofija po Bogočovjeku. U prvima je glavni gnoseološki stvaralački činitelj – đavao, u drugoj – Bogočovjek Krist. Osnovno načelo filozofije po Bogočovjeku jest: Bogočovjek je mjerilo svih bića i stvari. Osnovno pak načelo »humanističke«, ili bolje – »hominističke« filozofije po čovjeku je: »čovjek je mjerilo svih stvari.«¹³ On tvrdi da je čovjek na ovom svijetu da riješi jedan problem: je li za Krista ili protiv Krista.

Članovi Crkve, potpuno sjedinjeni s Bogočovjekom blagodatno-vrlinskim sjedinjenjem, žive onim što je Njegovo, i imaju ono što je Njegovo, i znaju Njegovim znanjem, jer sabornim umom Crkve umuju, i sabornim srcem Crkve osjećaju, i sabornom voljom Crkve hoće, i sabornim životom Crkve žive: sve njihovo zapravo je najprije Njegovo, i uvijek njegovo, a oni uvijek svoji sebi samo preko Njega i Njime.¹⁴

Iznoseći svoju nauku o Crkvi, otac Justin govori da je »zapovest nad zapovestima« živjeti u Kristu. Suprotno od živjeti u Kristu rade »jeretici i lažni dušegupci«. Oni »preinačuju, menjaju Bogočoveka Hrista prema

10 Usp. isto, str. 11.

11 Usp. isto, str. 16.

12 Usp. isto, str. 20-21.

13 Usp. isto, str. 39.

14 Usp. isto, str. 49.

svojim željama i shvatanjima. Otuda toliki 'lažni Hristosi' u svetu, i toliki lažni hrišćani. A pravi Gospod Hristos, u svoj punoći Svoje evanđelske Bogočovečanske istoričnosti i stvarnosti, sav je u Svome Bogočovečanskom telu – Crkvi Pravoslavnoj, kako u doba svetih Apostola, tako i danas, tako i doveka.¹⁵ Svako mijenjanje, smanjivanje, upropašćivanje, skraćivanje, antropomorfiziranje kršćanskog cilja, upropašćuje kršćanstvo, obezvoljuje ga, ozemljuje ga, pretvara ga u običnu ljudsku, humanističku sušičavu filozofiju, humanistički sušičavu etiku, humanistički sušičav nauku, humanistički sušičavu tvorevinu, humanistički sušičavu zajednicu.

Govoreći dalje o Bogočovjeku Kristu i njegovoj Crkvi, doznajemo tvrdnju da »nema čoveku jedinstva sa samim sobom i sa ljudima oko njega bez Boga, bez Bogočoveka, bez krvnog orođenja i sjedinjenja s Njim. A to se krvno orođenje i sjedinjenje čoveka s Bogom, i to krvno bogočovečansko orođenje i sjedinjenje čoveka sa ljudima, obavlja u Bogočovečanskom telu Hristovom – Crkvi. I to konkretno i doživljajno: u svetoj Evharistiji, svetom Pričešću tela i krvi Hristove«.¹⁶

Bogočovjek Krist je u Crkvi svojoj sjedinio »sve što je na nebu i što je na zemlji« (Ef 1,10); sve tajne neba i zemlje slile su se u jednu tajnu, i tako se dobila »velika tajna«, svetajna: Crkva. Tu ništa nije jednostavno, ništa sporedno, ništa mnogoznačajno, jer je sve bogočovječansko, sve organski povezano u jedan bogočovječanski organizam, u jednu sveobuhvatnu bogočovječansku »veliku tajnu«, svetajnu: crkvu Pravoslavnu.

Nakon iznošenja nauka o Crkvi govori se o svojstvima Crkve. To su: jedinstvo i jedinstvenost Crkve, svetost Crkve, sabornost Crkve (»katoličnost«), apostolnost Crkve.

Pod pojmom »Crkva« otac Justin misli na Pravoslavnu crkvu. Tako piše: »Poput svetih Apostola, sveti Oci i Učitelji Crkve heruvinski bogomudro i serafimski revnosno ispovedaju jedinstvo i jedinstvenost Crkve Pravoslavne. Stoga je pojmliiva plamena revnost svetih Otaca Crkve pri svakom odvajanju i otpadanju od Crkve, i njihov strogi odnos prema jeresima i raskolima. U tome pogledu od izuzetne su bogočovečanske važnosti sveti Vaseljenski i sveti Pomesni Sabori. Po njihovom hristomudrom duhu i stavu, Crkva je ne samo jedna nego i jedina. Kao što u Gospoda Hrista ne može biti nekoliko tela, tako u Njega ne može biti ni nekoliko Crkva.«¹⁷ Dalje čitamo: »Od jedne jedine nerazdeljive Crkve Hristove u razna vremena odvajali su se i otpadali jeretici i raskolnici, i time prestajali biti članovi Crkve i sutelesnici Bogočovečanskog tela njenog. Tako su najpre odpali gnostici, pa arijanci, pa duhoborci, pa monofiziti, pa ikono-

15 Usp. isto, str. 50.

16 Usp. isto, str. 55.

17 Usp. isto, str. 65.

borci, pa rimokatolici, pa protestanti, pa unijati, pa (...) redom i svi ostali pripadnici jeretičko-raskolničkog legiona.«¹⁸

Zaključujući ovaj naslov autor piše: »Izuzetno mnogoznačajno je ovo: u Pravoslavnoj Crkvi Hristovoj, Sveto Predanje, uvek živo i životvorno, sačinjavaju Sveta Liturgija, sva sveta bogoslužjenja, sve svete tajne, sve svete vrline, sva Večna Istina, sva večna Pravda, sva Ljubav, sav večni život, sav Bogočovjek Gospod Hristos, sva Sveta Trojica, sav bogočovječanski život Crkve u svoj svojoj bogočovječanskoj punoći, sa Presvetom Bogorodicom i svima svetima.«¹⁹

Nakon ovog izlaganja slijedi pravoslavno učenje o Pedesetnici (str. 75-79), »Blagodatima« (str. 80-82), svetim tajnama (sakramentima) (str. 83-89), svetim vrlinama (str. 90-95), crkvenoj hijerarhiji (str. 96-99), crkvenom bogoslužjenju i praznicima (str. 100-106), o Bogu-Sudiji (str. 107-112).

Za temu koju ovaj rad obrađuje sasvim je dovoljno ovo što je dosad rečeno. To će nam pomoći da možemo razumjeti poglede i stavove Pravoslavne Crkve koje otac Justin zastupa i iznosi u svojoj knjizi. Prethodno izlaganje ima svrhu da nam posluži kao pomoć u obradbi naslova rada. Radi toga nismo ulazili u kritičko prosuđivanje i polemiku.

3. Pravoslavna crkva i ekumenizam

Drugi dio knjige (str. 113-218) govori o ekumenizmu, odnosno ima taj naslov. On je podijeljen u više podnaslova koje ovdje vjerno slijedimo.

U uvodnom se dijelu kaže da je historijski Bogočovjek, Gospodin Isus Krist, svestrano i svetvarno pokazao da je On za biće ljudsko i sve u svima svetima: i biće, i život, i um, i razum, i srce, i savjest, i dobro, i vrline, i ljubav, i svjetlost, i put, i istina, i pravda, i radost, i spasenje, i uskrsnuće, i uznesenje, i besmrtnost i vječnost, i raj. I sve to On je kroz Bogočovječnost, kroz bogočovječansko tijelo svoje – »Crkvu svepresvetu, Crkvu Apostolsku, Crkvu Svetootačku, Crkvu Svetopredanjsku – Crkvu Pravoslavnu«.²⁰

A izvan Crkve, izvan tijela Bogočovjeka, stoji i postoji čovjek sa svim svojim ljudskim stvarnostima i slabostima i oko njega i u njemu: grijeh, smrt i đavao, i s njima i u njima: svako зло, svaki pakao, svaka bolest, svaki porok, svaka muka, svaka nedaća. Takav čovjek je, po našem autoru, izmislio razne surogate spasenja od raznovrsnih muka kojima je čovjekov život na zemlji bogat i prebogat. On je »izmislio« razne humanizme: da

18 Usp. isto, str. 66.

19 Usp. isto, str. 74.

20 Usp. isto, str. 115.

sebe sobom spasi, sobom usreći. Ali da povijest svjedoči – sve to je uzalud. To vrijedi, po njemu, za svakog čovjeka na zemlji, pogotovo za europskog čovjeka. Zbog toga se sada prilazi čovjekovu proučavanju na glavnim putovima njegovih mnogobrojnih »humanizama«.

3.1 »Humanistički i bogočovečanski progres«

Otac Justin u razvoju svijeta, kulture, prirode i svega ostaloga vidi uzroke mnogih zala. On to gleda kao nešto što je negativno. S druge strane je »bogočovečanski progres« ono pozitivno, koje po njemu, postoji *samo* u pravoslavlju. Takav dualizam je nazočan u svim njegovim pogledima.

On poziva da se treba zagledati u osnovne principe europskog humanističkog progressa, u njegovu metafiziku – »Očigledno je za sve normalne oči: evropska humanistička kultura sistematski zatupljuje u čoveku osećanje besmrtnosti dok ga sasvim ne zatupi, i čovek evropske kulture odlučno tvrdi, poput Ničea, telo sam i samo telo. Tako je humanističkom Evropom zavladała deviza: čovek je smrtno biće«. ²¹ Tvrdi se da se u europskog čovjeka, najprije nesvjesno, a zatim sustavno svjesno i namjerno, znanošću, filozofijom i kulturom, ubrizgavala spoznaja da je čovjek smrtan, sav bez ostatka. Ta se spoznaja postupno formulirala u uvjerenje koje glasi: smrt je nužnost. Zbog toga je opustošen humanistički čovjek, strahovito opustošen, jer je iz njega protjerana i spoznaja i osjećaj osobne besmrtnosti! Otac Justin drži da su poneke životinje beskrajnije u svojim osjećajima i besmrtnije u svojim željama od čovjeka europskog napretka. Po njemu se taj humanistički čovjek u etici izjednačio sa svojim precima: majmunima i zvijerima, i u njegovu životu je zavladao princip: homo homini lupus!

Relativizam u filozofiji europskoga humanističkog napretka morao je rezultirati relativizmom u etici; a relativizam je otac anarhizma i nihilizma. Kao rezultat toga »evropskog progressa« su dva svjetska, odnosno europska rata.

Dalje se nastavlja: »Glup je evropski čovek, katastrofalno glup, kada može, ne verujući u Boga i besmrtnost duše, verovati u progres i smisao života, i raditi na tome.« ²²

Kao suprotnost ovome što je gore negativno, stoji Kristov čovjek sa svojim bogočovečanskim progresom. Osnovno načelo tog bogočovečanskog progressa: čovjek je pravi čovjek jedino Bogom, jedino Bogočovekom; drugim riječima: čovjek je pravi čovjek jedino besmrtnošću, to jest svladavanjem svega smrtnoga i svake smrtnosti, pobjedom nad smrću.

21 Usp. isto, str. 117.

22 Usp. isto, str. 120.

3.2 »Humanistička i bogočovečanska kultura«

U ovom naslovu nastavlja se dualističko gledanje na »humanističku« europsku kulturu i na bogočovečansku kulturu koja postoji u pravoslavlju.

Europska se kultura, po ocu Justinu, zasniva na čovjeku kao temelju. Čovjekom se iscrpljuje njezin program i cilj, njezina sredstva i sadržaj. Humanizam je njezin glavni arhitekt. Sva je izgrađena na sofističkom načelu i kriteriju: čovjek je mjera svih stvari, vidljivih i nevidljivih, i to europski čovjek. On je vrhovni stvaratelj i davatelj vrijednosti. Dalje se kaže: »Kratko i iskreno rečeno: evropski čovek je sebe proglasio za boga. Zar niste primetili kako on neizmerno voli da boguje, da boguje naukom i tehnikom, filosofijom i kulturom, religijom i politikom, umetnošću i modom, – da boguje po svaku cenu, makar inkvizicijom i papizmom, makar mačem i ognjem, makar – troglodotstvom i ljudožderstvom? On je jezikom svoje humanističko-pozitivističke nauke objavio da – nema Boga. I vođen tom logikom on je smelo izveo zaključak iz toga: pošto nema Boga, onda sam ja – bog!«²³

Slijedeći našeg autora vidimo da postavlja pitanje: Primjećuje li se da je europski čovjek u svojoj kulturomaniji pretvorio Europu u tvornicu idola? Odmah slijedi odgovor da je gotovo svaka kulturna stvar postala idol. Otuda je naše doba – idolopokloničko doba prije svega i iznad svega. Nijedan kontinent nije toliko poplavljen idolima kao današnja Europa.

Zanimljiv je ovoj stavak: »Nema sumnje, Evropa ne pati od ateizma, već od politeizma; ne pati od nemanja bogova, već od premnogih bogova. Izgubivši pravoga Boga, ona je htela da svoju glad za pravim Bogom zasiti stvaranjem mnogih lažnih bogova, idola. Od nauke i njenih hipoteza – stvorila je idole; od tehnike i njenih izuma – stvorila je idole; od religije i njenih prestavnika – stvorila je idole; od politike i njenih partija – stvorila je idole; od mode i njenih manekena – stvorila je idole. A posred svih idola na vasioni tron egoizma posadila evropskog čoveka, evropskog Dalaj-lamu.«²⁴

Kao suprotnost ovome stoji pravoslavna kultura. Pita se otac Justin: »Kakav je cilj pravoslavne kulture? Cilj je: da što više božanskog unese i ostvari u čoveku i u svetu oko čoveka; drugim rečima: da ovaploti Boga u čoveku i u svetu. Stoga je pravoslavna kultura: kult Hristu Bogu, služenje Hristu Bogu. Ustvari pravoslavna, bogočovečanska kultura je neprekidno služenje Hristu Bogu, neprekidno bogosluženje: čovek služi Bogu kroz sebe i kroz svu tvar oko sebe: sistematski i planski unosi Boga i Božje u svaki svoj posao, u svako svoje stvaralaštvo; budi sve što je božansko u prirodi oko njega, da bi sva priroda služila Bogu, predvođena hristočežnji-

23 Usp. isto, str. 124.

24 Usp. isto, str. 126.

vim čovekom.«²⁵ Zbog toga je po ovom srpskom teologu prva i najveća zapovijed pravoslavne kulture da »traži pravdu i kraljevstvo Božje« (Mt 6,33), a sve će se drugo nadodati. Kultura Zapada, navodno, traži najprije taj dodatak! U duhu oprečnog gledanja i završava ovaj podnaslov: »Tip evropskog čoveka je bankrotirao pred osnovnim problemom života; pravoslavni Bogočovek ih je rešio sve do jednoga. Evropski čovek je rešio problem života – nihilizmom; Bogočovek – večnim životom. Za evropskog darvinovsko-faustovskog čoveka glavno je u životu – samoodržanje; za Hristovog čoveka – samopožrtvovanje. Prvi veli: žrtvuj druge sebi! a drugi: žrtvuj sebe drugima!... evropski čovek nije rešio prokleti problem smrti; Bogočovek ga je rešio – vaskrsenjem.«²⁶

3.3 »Humanističko i bogočovečansko društvo«

Jedna glavna oznaka ovog poglavlja je posebno gledanje na papinstvo. Po svojim kriterijima po nekakvom skrajnjem pojednostavljivanju u papinstvu se vidi vrhunac mnogih zabluda i raznih nevolja. To ćemo najbolje vidjeti ako iznesemo neke najvažnije detalje učenja o. Justina Popovića.

Otac Justin polazi od toga da će evropski kontinent u povijesti ostati poznat po tome što je znao izmisliti mnogobrojne probleme a da nije bio u stanju riješiti niti jedan jedini problem na dobrobit svekolikog roda ljudskoga. Tu pripadaju, na prvom mjestu, tzv. socijalni problemi. Izlažući poglede o ovom pitanju suprotstavlja se pravoslavlje kao jedino pravo i istinito koje daje odgovore na sva pitanja i to po Bogočovjeku kojega nema u europskoj humanističkoj sociologiji i svemu što je europsko.

Za nas je zanimljiv prikaz o zapadnom kršćanstvu koje se postupno pretvaralo u europski humanizam. Evo tog dijela: »Dugo i naporno Bogočovek je smanjivan, preinačavan, sužavan, i najzad sveden na čoveka: na nepogrešivog čoveka u Rimu i ne manje nepogrešnog čoveka u Londonu i Berlinu. Tako je postao papizam koji od Hrista uzima sve, i protestantizam koji od Hrista traži najmanje, pa često i ništa. I u papizmu i u protestantizmu na mestu Bogočoveka i stavljen je čovek kao najviša vrednost i kao najviši kriterijum. Izvršena je bolna i tužna korekcija Bogočoveka, Njegova dela i Njegova učenja. Istrajno i uporno trudio se papizam da Bogočoveka zameni čovekom, dok u dogmatu o nepogrešivosti papečoveka, Bogočovek nije zamenjen prolaznim »nepogrešnim« čovekom. Jer ovim dogmatom papa je odlučno i jasno ne samo za nešto više od čoveka, nego od svetih Apostola, od svetih Otaca, i od svetih Vaseljenskih sabora. Ovakvim odstupanjem od Bogočoveka, od vaseljenske Crkve kao Bogočovečanskog organizma, papizam je prevazišao Lutera, tvorca

25 Usp. isto, str. 131.

26 Usp. isto, str. 138.

protestantizma. U samoj stvari prvi, radikalni protest u ime humanizma protiv Bogočoveka Hrista, i njegovog Bogočovečanskog organizma – Crkve – treba tražiti u papizmu ne u luteranizmu. Papizam je stvarno prvi i najstvarniji protestantizam.

Ne treba se varati: papizam jeste najradikalniji protestantizam, jer je temelj hrišćanstva preneo sa večnog Bogočoveka na prolaznog čoveka. I to proglasio za najglavniji dogmat, a to znači: za najglavniju istinu, za najglavniju vrednost, za najglavnije merilo svih bića i stvari u svima svetovima. A protestanti su samo prihvatili ovaj dogmat u suštini, i razradili ga do užasnih razmera i detalja. U samoj stvari, protestantizam nije ništa drugo do generalni primenjeni papizam. Jer je u protestantizmu, osnovno načelo papizma sprovedeno u život od strane svakog čoveka posebno. Po primeru nepogrešivog čoveka u Rimu, svaki protestant je neponovljeni nepogrešivi, jer pretenduje na ličnu nepogrešivost u stvarima vere. Može se reći: protestantizam je vulgarizirani papizam, samo lišen mistike, autoriteta i vlasti²⁷

Po ocu Justinu zapadno je kršćanstvo po svojoj biti, najodlučniji humanizam pošto je čovjeka proglasio nepogrešivim, i bogočovečansku religiju pretvorio u humanističku.

Kao logični zaključak svega što je rečeno proizlazi da na Zapadu nema Crkve, nema Bogočovjeka. Zato nema ni pravog bogočovečanskog društva, u kome je čovjek čovjeku besmrtni brat i vječni subrat.

Sasvim je drukčije u Pravoslavnoj crkvi: »Pravoslavna Crkva nikakav otrov, nikakav greh, nikakav humanizam, nikakav ovozemaljski društveni sistem, nije proglasila za dogmu, – ni preko Sabora, ni preko »Tela« Crkve Vaseljske. A Zapad, ovaj, samo to radi. Najnoviji dokaz: II Vatikanski Koncil. Vera Pravoslavna: u njoj je pokajanje neophodna sveta vrлина; a ona uvek priziva pokajanju. Na Zapadu: psevdohrišćanska vera u čoveka ne priziva pokajanju; naprotiv, ona »svešteno« obavezuje da se ostane pri njenom čovekoubistvenom čovekopokloništvu, pri njenim psevdohrišćanskim humanizmima, nepogrešivostima, jeresima. I ona sa zanosom smatra da to niukom slučaju nisu stvari zbog kojih se treba kajati.«²⁸

Zaključujući podnaslov kaže se da se ovdje ne piše historijat Europe, njezinih vrлина i mana, niti historijat europskih »psevdocrkava«. Izlaže se samo »enteleheja njihove ontologije« silazi se u srž europskog gordoljublja, u njegovo demonsko podneblje gdje su mu crni izvori, koji prijete da otruju svijet. Po ocu Justinu ovo nije sud nad Europom, nego »od sveg srca molitveni priziv na jedinstveni put spasenja kroz pokajanje«.

27 Usp. isto. 148-149.

28 Usp. isto, str. 154.

3.4 »Humanistička i bogočovečanska prosveta«

Prosvjeta predstavlja važnu činjenicu s pomoću koje se pokazuje da je čovjek nesavršeno i nedovršeno pitanje. Čovjek ovdje postavlja određena pitanja i ciljeve. On želi postići prosvjetnu zadaću: usavršiti i dovršiti čovjeka. Ali kako se to postiže po ocu Justinu? Dva su pristupa k tome: jedan je ljudski a drugi je uz pomoć Duha Svetoga.

Kod prvoga se promatraju veliki ljudi – filozofi, književnici, religiozne vođe – koji su pokušavali davati odgovore o tom »savršenom i dovršenom čoveku«. Tu se spominju Platon, Buda, Mojsije, Muhamed, Kant, Sheakespeare, Goethe, Tolstoj i Nietzsche. Nitko od njih nije ni savršen, ni dovršen čovjek.

Sasvim je druga stvar ako se u pristupu ovim životnim pitanjima priđe uz pomoć Bogočovjeka. U njemu je sav čovjek božanski usavršen i božanski dovršen. Prekrasno se nastavlja pisati o Kristu. Kao uzor pristupu odgoju i prosvjeti citira se sv. Sava: »Kročimo za primer toga u istoriju srpskog pravoslavnog naroda: Sv. Sava je najveći srpski prosvetitelj, jer je najveći srpski svetitelj. Prosveta je samo projekcija svetosti, zračenje svetlosti; svetitelj svetli, i time prosvetljuje, prosvetljuje. Prosveta je svim svojim bićem uslovljena svetošću; pravi prosvetitelj je ustvari samo svetitelj.«²⁹ Dalje se nastavlja da je sv. Sava Duhom Svetim rodio i preporodio svoju duhovnu djecu – Srbe – i »osvetio« ih s pomoću evanđeoskih vrlina.

Europa je imala drugi pristup – počela je stvarati čovjeka bez Boga, društvo bez Boga, čovječanstvo bez Boga. Kaže se da je renesansa ulijevala u mnoga srca nadu. Međutim, »vatikanizam« je srušio europskog čovjeka: »svojim vampirskim sholasticizmom u filozofiji i ljudožderskim jezuitizmom u etici, on je ispio europskom čoveku stvaralačke životne sile. Najpreča je potreba: obnoviti europskog čoveka humanističim duhom stare Jelade, i tako sprečiti njegovu smrt. To se može izvesti prvo: udaljavanjem europskog čoveka od Hrista, drugo: kidanjem svih veza koje ga vezuju sa gornjim, nevidljivim svetovima.«³⁰

Dalje se nabrajaju razni pravci u filozofiji i drugim područjima koji su samo za rezultat imali udaljavanje od Boga. To su racionalizam, voluntarizam, darvinizam, Rousseauovo učenje, filozofija Johna Lockea, »šopenhauersko-ničevski čovek«, eksperimentalna psihologija. Tim se razvojem čovjek pretvorio u robota: »Ko ima oči da vidi može videti: na ovoj planeti nije bilo bednijeg, nakaznijeg i nečovečnijeg čoveka od europskog robota. Stid i sramota, večni stid i večna sramota europe, to je njen »novi čovek«, čovek bez Boga i duše, čovek jednako je robot.«³¹

29 Usp. isto, str. 163-164.

30 Usp. isto, str. 145.

31 Usp. isto, str. 170.

Otac Justin iz te katastrofe u koju je krenula Europa i prije nego dođe do svog kraja vidi jedan izlaz. Treba, po njemu, prihvatiti bogočovječansku prosvjetu, i, potpuno, provesti je u svim školama, od najniže do najviše i u svim prosvjetnim, narodnim i državnim ustanovama, od prve do posljednje. Bogočovječanska prosvjeta zrači, svijetli i prosvjećuje neugasivom svjetlošću i jednom istinitom svjetlošću u svim svjetovima: Bogočovjekom Kristom. Na kraju se iznose glavne smjernice »bogočovječanske prosvete«.

3.5 »Čovek ili Bogočovjek«

Ovaj podnaslov u početku govori o čovjeku koji je poslije Boga najtajanstvenije i najzagonetnije biće. Kao i dosad na mnogim mjestima ponavljaju se riječi o onome koji je najsavršeniji i vrhovna vrijednost, vrhovni kriterij roda ljudskoga – Bogočovjek Isus Krist. Samo je Bogočovjek savršeni čovjek.

Nakon ovog razmatranja raspravlja se o čovjeku koji je bez Bogočovjeka kao tijelo bez glave. Sve razmišljanje vodi prema »evropskim humanizmima« – od »najprimitivnijeg do najsuptilnijeg«, od »fetišističkog do papističkog«. Oni se temelje na vjeri u čovjeka, čovjeka onakvog kakav je u svojoj psihofizičkoj datosti i historičnosti. Vrhunac tog pogleda otac Justin vidi u papinstvu, odnosno u »papizmu« i dogmi o njegovoj nepogrešivosti: »I sve vekovima tako, dok se sve to u prošleme veku, 1870 godine, na Prvom Vatikanskom Koncilu nije slilo: u dogmat o nepogrešivosti pape. Zato je na Drugom Vatikanskom Koncilu naših dana tako uporno i vešto tretirana i branjena njegova neprikosnovenost i neizmenljivost. Ovaj dogmat je od najepohalnijeg značaja za vascelu sudbinu Europe, prvenstveno za njen apokalipsis, u koji je ona već kročila. Ovim dogmatom su svi europski humanizmi došli do svog ideala i idola: čovek je proglašen za vrhovno božanstvo, svebožanstvo. europski humanistički panteon dobio je svoga Zeusa.

Iskrenost je jezik Istine: dogmat o nepogrešivosti pape – čoveka, nije drugo do renesans neznaoštva i mnogoboštva.«³²

Idući dalje dolazimo do tvrdnje gdje se kaže da je u »humanističkom carstvu mesto Bogočovjeka Hrista zauzima Vicarius Christi (= Zamenik Hristov), a Bogočovjek je potisnut na nebo. Svakako, to je svoje vrste razvaplođenje Bogočovjeka Hrista. Zar ne?«³³ Otac Justin u dogmi o papinoj nezabludivosti vidi »svedogmat papizma«. U tom »papinom padu« krije se želja da se Bogočovjeka zamijeni čovjekom.

32 Usp. isto, str. 178-179.

33 Usp. isto, str. 180.

Pravoslavlje ima sasvim drugi pristup, jedino je kod njega nazočan ispravni put koji teži spasenju grijешnika od grijeha. To je »svetopredajinski metod«.

Otac Justin u svjetlu dosad rečenog gleda i Drugi vatikanski koncil: »Drugi Vatikanski Koncil je renesans svih evropskih humanizama, renesans leševa. Jer otkako je Bogočoveka Hrista u zemaljskom svetu, svaki je humanizam – leš. A sve je to zato što je Koncil uporno ostao pri dogmatu o nepogrešivosti pape=čoveka. Gledani iz večnoživog Bogočoveka, istorijskog Gospoda Hrista, svi humanizmi, manje-više, liče na zločinačke utopije, jer, u ime čoveka, na razne načine ubijaju i uništavaju čoveka u njegovom psihofizičkom biću. Svi oni rade jedan bezumno tragičan posao: oceduju komarca – gutaju kamilu. A dogmatom o nepogrešivosti pape taj posao je dogmatiziran. Sve je to jezivo, do završnog užasa jezivo. Zašto? Zato što sam dogmat o nepogrešivosti čoveka nije drugo do jezivo opelo svakom humanizmu: od vatikanskog dogmatiziranog pa sve do satrovskego sataniziranog. U humanističkom panteonu Evrope svi su bogovi mrtvi, na čelu sa evropskim Zevsom.«³⁴

Dogma o nepogrešivosti Pape je »ne samo 'jeres' nego 'svejeres'. To je 'jeres nad jeresima'. To – strahota nad strahotama. To – neviđena pobuna protiv Bogočoveka Hrista. To, avaj! – najjezivije proterivanje Gospoda Hrista sa zemlje. To – ponovna izdaja Hrista. To – ponovno razapinjanje Gospoda Hrista, samo ne na drvenom već na zlatnom krstu papskog humanizma. A sve je to – pakao, pakao, pakao za jedno biće zemljino što se čovek zove.«³⁵

Na kraju se nudi izlaz u pokajanju: »Pokajanje pred Bogočovekom je jedini lek za svaki greh, jedini svelek za svaki greh, pa čak i za svegreh. Nema sumnje, pokajanje je lek i za ovaj »svegreh« papizma, sadržan u gordoumnom dogmatu o nepogrešivosti pape.«³⁶

3.6 »Humanistički ekumenizam«

Usudujemo se ustvrditi da je u ovom podnaslovu data najoštrija kritika ekumenizma i da su izneseni skrajnje negativni pogledi o mnogim pitanjima koji se tiču odnosa Pravoslavne i Katoličke crkve.

Otac Justin kaže za ekumenizam: »Ekumenizam je zajedničko ime za psevdohrišćanstva, za psevdocrkve Zapadne Evrope. U njemu su srcem svojim svi evropski humanizmi, sa papizmom na čelu. A sva ta psevdohrišćanstva, sve te psevdocrkve nisu drugo već jeres do jeresi. Njima je zajedničko ime: svejeres. Zašto? Zato što su u toku istorije razne jeresi

34 Usp. isto, str. 184.

35 Usp. isto, str. 187.

36 Usp. isto, str. 187.

negirale ili unakažavale pojedine osobine Bogočoveka, Gospoda Hrista, a ove evropske jeresi odstranjuju vascelog Bogočoveka i na Njegovo mesto stavljaju evropskog čoveka. Tu nema bitne razlike između papizma, protestantizma, ekumenizma, i ostalih sekata, čije je ime legion.

Pravoslavni dogmat, ustvari svedogmat o Crkvi je odbačen i zamenjen latinskim jeretičkim svedogmatom o prvenstvu i nepogrešivosti pape, čoveka. A iz te svejeresi izrojile su se, i neprestano se roje druge jeresi: Filioque, izbacivanje »epikleze«, uvođenje tvarne blagodati, azima, čistišće, blagajna suvišnih dela, mehanizovano učenje o spasenju, i time mehanizovano učenje o životu, papocentrizam, sveta inkvizicija, indulgencije, ubijanje grešnika zbog greha, jezuistika, sholastika, kazuistika, monarhistika, socijalni humanizam...«³⁷

Autor vidi u protestantizmu »najrođenije i verno čedo papizma«. Po njemu je svaki protestant nezavisni papa, nepogrešivi papa u pitanjima vjere: »Pri takvom stanju stvari, papističko – protestanski ekumenizam sa svojom psevdocrkvom i svojim psevdohrišćanstvom nema izlaza iz svojih smrti bez svesrdnog pokajanja pred Bogočovekom Gospodom Hristom i Njegovom Pravoslavnom Crkvom. Pokajanje je lek za svaki greh, lek dat bogolikom biću ljudskom od Jedinog Čovekoljupca.

Bez pokajanja i stupanja u Istinitu Crkvu Hristovu neprirodno je i besmisleno je govoriti o nekom ujedinjenju »crkava«, o dijalogu ljubavi, o intercommunio. Glavnije od najglavnijeg jeste: postati sutelesnik Bogočovečanskog tela Crkve Hristove, i time zajedničar u duši Crkve – Duhu Svetom, i naslednik svih besmrtnih blaga Bogočovečanskih.«³⁸

Otac Justin iznosi i neke stavove kojih se pravoslavni trebaju pridržavati kad je u pitanju ekumenizam. Ovdje iznosimo bitne oznake toga:

1. Suvremeni »dijalog ljubavi« koji se obavlja u obliku golog sentimentalizma zapravo nije nikakav dijalog. Tu su razdvojeni Istina i Ljubav. Upozoruje se da postoji i »dijalog laži« kada pregovarači svijesno ili nesvijesno lažu jedni drugima. To »heretičko« humanističko dijeljenje i razdvajanje Ljubavi i Istine samo je znak nedostatka vjere i izgubljene duhovne bogočovečanske ravnoteže i zdravoumlja: »U svakom slučaju to nikada nije put svetih Otaca. Pravoslavni, samo ukorenjeni i utemeljeni 'sa svima svetima' u Istini i Ljubavi, imaju i javljaju, od Apostola do danas, tu bogočovečansku spasonosnu ljubav prema svetu i svima stvorenjima Božjim. Goli moralistički minimalizam i hoministički pacifizam savremenog ekumenizma samo jedno rade: obelodanjuju svoje sušičavo humanističko korenje, svoju bolesnu filosofiju i bespomoćnu etiku 'po čoveku' (Kol 2,8).«³⁹

37 Usp. isto, str. 189.

38 Usp. isto, str. 190.

39 Usp. isto, str. 192.

2. »Učenje Pravoslavne Bogočovečanske Crkve Hristove kroz svete Apostole, kroz svete Oce, kroz svete Sabore o jereticima jeste ovo: jeresi nisu Crkva, niti to mogu biti. Zato u njih ne može ni biti sveti tajni; pogotovu svete Evharistije, – te Tajne nad tajnama. Jer sveta Evharistija i jeste sve i sva u Crkvi: i sam Bogočovek Gospod Hristos, i sama Crkva kao telo Njegovo, i uopšte sve Bogočovekovo.

Intercommunio – opštenje sa jereticima u svetim tajnama, naročito u svetoj Evharistiji, – to je najbezočnije izdajstvo Gospoda Hrista, izdajstvo judinsko; i pritom izdajstvo vascele Crkve Hristove, Crkve Bogočovekove, Crkve Apostolske, Crkve Svetootačke, Crkve Svetopredanjske, Crkve Jedine.«⁴⁰ Dalje se objašnjava razlika između pojma »intercommunio« i »communio«. Prvi je potpuno nepoznat pravoslavnoj ekleziologiji: »po pravoslavnoj eklesiologiji, i saglasno celokupnom pravoslavnom Predanju, Crkva Pravoslavna ne priznaje izvan sebe nikakve druge tajne, niti ih razmatra kao tajne sve dok neko iz jeretičke »crkve«, tj. psevdocrkve, ne pristupi Pravoslavnoj Crkvi s pokajanjem.«⁴¹

Za završetak ovog dijela knjige a i sam njezin vrhunac u optužbama protiv ekumenizma otac Justin uzima tumačenja i riječi episkopa Nikolaja Velimirovića. On taj dio započinje ovako: »Ovo naše hodanje po raj i paklu da završimo bogočovečanskim blagovestima savremenog ravnoapostolnog Vladike, uistini Zlatousta Srpske Pravoslavne Crkve – Nikolaja Žičkog (+1956). Smerno i molitveno želimo da evanđelska svetlost njegovih bogomudrih rasuđivanja osvetli i razjasni probleme o kojima govorimo«. Ovdje je potrebno nešto znati o osobi vladike Nikolaja Velimirovića.⁴²

40 Usp. isto, str. 193.

41 Usp. isto, str. 194.

42 Za potpunije razumijevanje svega dosad rečenog, a i onoga što ćemo čuti od episkopa Nikolaja Velimirovića dobro je da se usput upoznamo s tom značajnom osobom iz srpske Pravoslavne crkve ovog stoljeća. Koristimo se podacima iz knjižice *Novi Zlatoust*, koju je napisao protusindel Artemije iguman Crnorečki, a objavljena je u Beogradu 1986 godine. Nikola Velimirović se rodio 23. prosinca (po starom kalendaru) 1880. godine u selu Leliću kraj Valjeva. Svoje obrazovanje započeo je u manastiru Čelijama. Još od prvih dana pokazivao je svoju izuzetnu darovitost i revnost u učenju. Školovanje je nastavio u valjevskoj gimnaziji. Prijavio se na natječaj za Vojnu akademiju, ali ga je liječnička komisija odbila jer je bio »sitan« i nije imao dovoljan opseg grudi. Iza toga odbijanja podnosi dokumente za beogradsku Bogosloviju. Tu je primljen, iako opet ne bez poteškoća, navodno zbog »slabog sluha za pevanje«. Kao učenik bogoslovije bio je izvrstan kroz sve svoje školovanje. Ima izraziti govornički dar. Nakon završetka bogoslovije učiteljavao je kraće vrijeme u selima Dračiću i Leskovicima blizu Valjeva.

Nikola je bio izabran od Crkve da s drugim pitomcima, državnim stipendistima, pođe na dalje školovanje u Rusiju ili Europu. On tada radije odabire studiranje u Europi na Starokatoličkom fakultetu u Bernu, a zatim je, studirajući, prošao Njemačku, Englesku i Švicarsku, a nešto kasnije i Rusiju. Svoj studij u Bernu završio je u 28. godini života doktoratom iz teologije obranivši dizertaciju pod naslovom *Vera u vaskrsenje*

Slijedi prikaz pogleda vladike Nikolaja na Zapad, na Katoličku crkvu, na ekumenizam i na sve ono što je po njemu »ustalo« na Boga. Ti »here-tički« europski narodi stavili su Isusa Krista na posljednje mjesto za *trpezu* ovoga svijeta, kao zadnjeg »ubožjaka«, dok su na prva mjesta stavili svoje velike ljude – političare, književnike, filozofe, basnoslovce, financijere, pa čak turiste i sportaše.

Otac Justin kaže: »Hristonosni Vladika sa tugom, i nadom blagovesti: 'Naša krštena braća koji se povedoše za papskim i luteranskim jeresima napraviše se veoma mudri mimo Hrista. I prezreše nas pravoslavne hrišćane kao nemudre i nekulturne. Ali vaistinu i na njima se obistinila reč Pavlova: »Kad se građahu mudri, poludeše« (Rim 1,22). Jer odbaciše duhovnu mudrost po Hristu, koja hodi u odelu smernosti i ljubavi, a obu-

Hristovo kao osnovna dogma Apostolske Crkve. To je bilo 1918 godine. Sljedeću, 1919. godinu proveo je u Oxfordu gdje je pripremao doktorat iz filozofije, a zatim ga u Ženevi, na francuskom i obranio s temom o filozofiji Berklyja.

Zamonašio se u manastiru Rakovici 20. prosinca 1909. godine. Prije nego je postao suplent bogoslovije proveo je godinu dana u Rusiji. Kao suplent Bogoslovije sv. Save u Beogradu Nikolaj je predavao filozofiju, logiku, psihologiju, povijest i strane jezike. Od travnja g. 1915. Srpska vlada je uputila Nikolaja iz Niša u Ameriku i Englesku (gdje je ostao do travnja 1919.) poradi nacionalnih – srpskih i jugoslavenskih interesa. Tada je prijateljevao s Anglikanskom i Episkopalnom crkvom (iznosio je ideju o ujedinenju svih kršćanskih crkava!?).

Dana 12. ožujka 1919. izabran je za episkopa Žičkog, odakle je ubrzo, krajem g. 1920. premješten u Ohridsku eparhiju. U Žiču se vraća g. 1934., po želji Arhijerejskog sabora i naroda.

U Ohridu se u njemu dogodila duboka nutarnja promjena. U tom drugom razdoblju svog života Nikolaj odbacuje od sebe i svog naroda razne oblike tuđinstine i površnog zapadnjaštva. Pisac ovog kratkog životopisa kaže da »od Nikolaja genija započinje Nikolaj svetitelj« (ovdje možemo primjetiti da je Nikolaj u početku bio pristaša jedne »naravne filozofije«, ima otvorenost za teologiju i drugih crkava, sklon je ekumenizmu, poslije sve to odbacuje i vraća se »izvornom pravoslavlju«). Godine 1930. bio je na Predsabornoj konferenciji Pravoslavnih crkava u manastiru Vatopedu na Svetoj Gori. Radio je na obnovi »opštežiteljnog« načina života u manastiru Hilandar. Umiješao se u »Konkordatsku« borbu. Pobjeda u toj borbi, rušenje Konkordata, uglavnom je bilo djelo Vladike Nikolaja (po mišljenju pisca životopisa).

Od Nijemaca je uhapšen na Petrovdan g. 1941. i konfiniran u manastir Ljubostinju, a zatim je prebačen u manastir Vojlovicu kod Pančeva i zatočen tamo zajedno s Patrijarhom srpskim Gavrilom Dožićem. Dana 14. rujna 1944. god. Njemci su vladiku Nikolaja i Patrijarha Gavriila sproveli iz Vojvolice u koncentracioni logor Dachau, gdje su ostali do kraja rata. Ovdje možemo pripomenuti da se prema drugim izvorima ne može govoriti da je on bio u pravom koncentracionom logoru. To su bile političke igre, a u to spada i njegov boravak u Vojlovici za vrijeme rata, nije se tu radilo o zatočeništvu?! Tako Vladimir Reinhofer u *Slavonskom obzoru* – 22.2. 1991, str. 7 – piše, pozivajući se na *Dachau zbornik* objavljen u Ljubljani, g. 1981., da su vladika Nikolaj i Patrijarh Gavriilo bili smješteni u tzv. »počasnom bunkeru« s drugim uglednicima – predsjednikom francuske vlade Leonom Blumom, nećakom ministra Molotova, nećakom Winstona Churchila, austrijskim kancelarom Kurtom Schusehningom, francuskim nadbiskupom Gabrielom Piquetom i drugima.

Iz Dachaua su »oslobođeni« 8. svibnja 1945. Neko vrijeme poslije toga potucali su se po zapadnim zemljama, a zatim se Patrijarh vratio u zemlju na kormilo Srpske Crkve, dok je Nikolaj krenuo teškom i trnovitom stazom emigracije.

koše se u telesnu i svetsku mudrost, poput neznabožačkih filozofa, koja je sva u gordeljubivosti i zlobi'.⁴³

U postignućima Zapada on vidi trijumf »smrtnih bogova« i oboženje prirode. To je za njega izjednačenje ljudi Zapada s negdašnjim rimskim poganstvom i sadašnjim azijskim. Misleći na poslanicu Galaćanima sv. Pavla, donosi ove ocjene: »Slasti su im u negovanju tela, u grabeži tuđega, u otmici od malih i slabih, u umnoženju zemaljskoga blaga i proširenju svoje države i svoje vlasti, u lukavom zavodjenju tuđe otadžbine, u veselju i u igranju, u odbacivanju svake verë kao sujeverice, u negiranju Boga, u punom biološkom životu, u bestidnom nazivanju majmuna svijim praocem, u potopljenju antropologije u zoologiju.«⁴⁴

Po ocu Justinu »Bogonadahnuti Vladika« kazuje bogočovječansku istinu: »Prevelika sreća za ljude – javljanje Boga u telu. Prevelika nesreća – otpad od Boga i vraćanje u službu satani. Ova nesreća potekla je od zapadnih nepravoslavnih naroda, i to iz dva uzroka. Prvi uzrok je mržnja prema jeretičkom sveštenstvu, a drugi mržnja prema Jevrejima. Obe mržnje uzrasle su u srcima zapadnog čovečanstva iz istog semena. A to seme jeste pokušaj kako hrišćanskog klira tako i Jevreja da potpuno zagospodare životom narodnim i državnim u svima pravcima. Mržnja prema takvom kliru pretvorila se u mržnju prema Crkvi, a mržnja prema Jevrejima uključila je i Gospoda Hrista kao tobožnjeg Jevrejina. U stvari Hristos je bio Jevrejin samo po majci i po narodu kome se prvo javio. Ali baš od toga naroda On je prvo i odbačen i strašnom smrću umoren. Šta dakle?

Gotovo skrhan duševnim i tjelesnim bolom Nikolaj je došao u Sjedinjene Američke Države tijekom 1946. godine. Umro je 18. ožujka 1956. i pokopan u manastirskoj crkvi sv. Save u Libervilleu. Vladika Nikolaj je bio plodan pisac. Evo njegovih važnijih djela: *Religija Njegoševa* (1911.), *O vaskrsenju Hristovom* (1910.), *O Boki Kotorskoj* (1916.), *Besede pod Gorom* (1912.), *Iznad greha i smrti* (1914.), *Reči o Svečoveku* (1920.), *Molitve na jezeru* (1922.), *Nove besede pod gorom* (1922.), *Misli o dobru i zlu* (1923.), *Omilije* (1925.), *Ohridski prolog* (1928.), *Rat i Biblija* (1921.), *Vera obrazovanih ljudi* (1931.), *Simvoli i signali* (1932.), *Carev zavet* (1933.), *Duhovna lira* (1934.), *Emanuil* (1937.), *Nomologija* (1940.), *Zemlja Nedodija* (1950.), *Žetve Gospodnje* (1952.), *Kasijana - nauka o ljubavi* (1952.), *Pesme molitvene* (kao monah Tadija, 1952.), *Divan-nauka o čudesima* (1953.), *Jedini Čovekoljubac* (objavljeno 1958.), *Prvi Božji zakon i Rajska piramida* (objavljeno 1959.).

Potrebno je ovdje napomenuti da je episkop Nikolaj godine 1935. »pohvalio« nacionalni rad »Vode nemačkog Rajha«, zato što je »došao na ideju sv. Save, i, kao laik, preduzeo u svom narodu onaj najvažniji posao«, tj. stvaranje narodne Crkve, koje djelo »prilичi jedino Svetitelju, geniju i heroju«, kakav je bio sv. Sava. Kao episkop Bitoljski dobio je odlikovanje od Hitlera g. 1935. jer je obnovio groblje poginulih nemačkih vojnika iz I. svjetskog rata (»Za Srbe: mrtav vojnik nije više neprijatelj«, govorio je).

Od komunističkih vlasti poslijeratne Jugoslavije dobio je etiketu »ratnog zločinca«.

Otac Justin Popović ga je nazivao – »Sveti Vladika Nikolaj, *Trinaesti Apostol, peti Evanđelist, nesumnjivo najveći Srbin posle sv. Save*«.

43 Usp. isto, str. 199.

44 Usp. isto, str. 200.

Ako je neko protiv Jevreja, kako može biti protiv Hrista, protiv koga Jevreji ratuju 2000 godina?«⁴⁵

Zbog Europe je tužan Vladika. Na pitanje: Što je to Europa danas?, on odgovara: »To su pohot i pamet. Oboje čovečije: čovečja pohot i čovečja pamet. A to dvoje oličeno je u papi i Luteru. Šta je dakle Evropa? Zasićene ljudske pohoti do vrhunca, i zasićene ljudske pameti do vrhunca. evropski papa je ljudska pohot za vlašću. Evropski Luter – ljudska rešenost da sve objasni svojom pameću. Papa kao vladar sveta i naučnik kao vladar sveta. To je Evropa u suštini svojoj, bitno i istorijski. Jedno označava bacanje čovečanstva u vatru, a drugo označava bacanje čovečanstva u vodu. Oboje – odvajanje čoveka od Boga. Jer jedno znači negiranje vere a drugo – negiranje Crkve Hristove.«⁴⁶

Vladika Nikolaj malo dalje piše da je sasvim drukčije bilo dok se Europa držala Krista kao Sunca pravde i Njegovih Apostola, mučenika, svetitelja i bezbrojnih ugodnika i pravедnika. Ona je dotle nalikovala na trg osvijetljen sa stotine i tisuće sijalica, velikih i malih. Ali, po pohoti ljudskoj svaki narod i svaki čovjek traži vlast i slast i slavu, »podražavajući papi rimskom«. Po njemu: »Papizam se služi politikom, jer tako se samo dolazi do vlasti. Luteranizam se služi filosofijom i naukom, jer tako misle doći do pameti. Tako je pohot digla rat protiv pameti i pamet protiv pohoti. To je nova vavilonska kula, to je Evropa. Ali je u naše vreme ustalo novo pokolenje evropsko, koje je venčalo pohot i pamet u ateizmu, a odbacilo papu i Lutera.«⁴⁷

»Potresno ridanje ravnoapostolnog Vladike« nad Europom se nastavlja: »Aj, braćo moja, osamnaesti vek je otac devetnaestog veka, a devetnaesti vek je otac dvadesetog veka. Otac se bio veoma zadužio. Sin nije otplatio dugove svoga oca nego se još većma zadužio, i dug je pao na unuka. Otac je bio zaražen teškom bolešću, a sin nije iscelio gadnu bolest oca svoga na sebi, nego ju je još više pozledio, i bolest je otišla i udarila po unuku trostrukom jačinom. Unuk to je dvadeseti vek u kome mi živimo.«⁴⁸

Na idućoj stranici čitamo ovo: »Car antihrist predstavlja početak devetnaestoga veka. Papa antihrist predstavlja sredinu devetnaestoga veka. Evropski filosof antihrist (iz ludnice) predstavlja kraj devetnaestoga veka. Bonaparta, Pije, Niče. Tri kobna imena trojice najtežih bolesnika, nasleđene bolesti.«⁴⁹

Vladika Nikolaj postavlja i pitanje tko je pobjednik ako to nisu »Cezar i pontifeks i filosof odhristovljene Evrope«. Kaže: »Pobedilac je ruski

45 Usp. isto, str. 201.

46 Usp. isto, str. 202.

47 Usp. isto, str. 203.

48 Usp. isto, str. 204.

49 Usp. isto, str. 205.

mužik i srpski seljak, po reči Hristovoj: koji je najmanji među vama onaj je veliki (Lk 9,48). Ko je bio nepoznatiji, neznatniji i manji u devetnaestom veku, u veku velikoga Bonaparte i nepogrešivoga Pija i nepristupnoga Ničea, ko, ako ne ruski mužik palomušćik »po svjatim mjestam« i srpski seljak ratnik protiv polumeseca i osloboditelj Balkana?⁵⁰

Nastavljajući sa svojom kritikom svega i svačega što je zlo u Europi, ne praveći i ne vidjevši nikakve razlike, donosimo na kraju još jedan pogled vladike Nikolaja i s time završavamo ovaj podnaslov: »Braćo moja, prepirka se u naše dane završila. Hristos se udaljio iz Evrope kao nekad iz Gadare na zahtev Gadarinaca. No čim se On udaljio, došao je rat, bes, užas, rušenje, uništavanje. Povratio se u Evropu prethrišćanski varvarizam, avarski, hunski, longobardski, afrikanski, samo u stostrukom užasu svome. Svoj krst i blagoslov, uzeo je Hristos i udaljio se. Ostao je mrak i smrad. A vi sad rešavajte s kim ćete: sa mračnom i smradnom Evropom ili za Hristom.«⁵¹

3.7 »Izlaz iz svih bezizlaza«

Otac Justin Popović završava svoju knjigu s gornjim naslovom kao zaključkom. Za njega je: »Izlaz iz svih bezizlaza humanističkih = ekumeniskih = hominističkih = papističkih jeste istorijski Bogočovjek, Gospod Isus Hristos, i Njegova Bogočovječanska tvorevina – Crkva, kojoj je On Večna Glava, a Ona Večno Telo Njegovo. Apostolska = Svetootačka = Svetopredanjska = Svetosaborna = Vaseljenska = Pravoslavna vera u nju i jeste vaskrsenje iz svih smrti jeretičkih, pa ma kako se te jeresi zvale.«⁵²

Po njemu su sve hereze od »čovjeka« i »po čovjeku«; svaka od njih stavlja čovjeka na mjesto Bogočovjeka, zamjenjuje Bogočovjeka čovjekom. I time poriče i odbacuje Crkvu koja je sva Bogočovjek i sva od Bogočovjeka, i sva po Bogočovjeku.

Naš se pisac poziva na zaključke prvih sedam općih Sabora, te završava svoju knjigu ovim riječima: »Tako dakle: kao što su Proroci videli, kao što su Apostoli naučili, kao što je Crkva primila, kao što su Učitelji odogmatili, kao što se vasseljena saglasila, kako je Blagodat zablistala, kako se Istina dokazala, kako je laž prognana, kako se Premudrost smelo javila, kako je Hristos potvrdio, – tako mislimo, tako govorimo, tako propovedamo Hrista Istinitog Boga našeg(...) To je vera Apostolska, to je vera Otačka, to je vera Pravoslavna! ta vera utvrdi vasseljenu (Akta sv. Sedmog Vaseljenskog Sabora, sednica 4, i Sinodikon Pravoslavlja).«⁵³

50 Usp. isto, str. 207.

51 Usp. isto, str. 213.

52 Usp. isto, str. 216.

53 Usp. isto, str. 218.

4. Zaključak

Završavajući ovaj rad želimo dati nekoliko svojih pogleda i misli koje nam se nameću na osnovi svega što je do sada rečeno:

1. Ovdje nismo namjeravali dati potpunu i cjelovitu kritiku knjige *Pravoslavna Crkva i ekumenizam* koju je napisao otac Justin Popović. Za to je potrebno više prostora i argumenata. Ovaj prikaz to želi samo posebno istaknuti, ima samo informativnu svrhu.

2. Može nam se postaviti i pitanje da je pisanje o ekumenizmu ovako kako je to učinjeno ovdje potpuno nekorisno, da bi se ovo moglo smatrati negativnim i antiekumenskim stavom, pogotovo što ovakav »panfletski« govori postoji kod dijela pravoslavnog klera, hijerarhije i teologa već stoljećima. Smatram da se može prihvatiti tumačenje po kojem je dobro pokadkad čuti i ovakava pravoslavna gledišta.

3. Što se tiče osobe oca Justina Popovića želimo prema njemu iskazati iskreno poštovanje i pored toga što se ne možemo složiti s njegovim pogledima i ocjenama glede ne samo ekumenizma nego i njegovih pristupa u mnogim drugim teološkim pitanjima o Crkvi Kristovoj. Vjerujemo da je on živio po svom uvjerenju, da se iskreno molio »Sladajšćem« Gospodinu Isusu Kristu. Cijenimo njegove »podvižničke podvige« – molitve, postove, pokore, »metanije«. Ipak, teško nam je prihvatiti da jedna osoba tako jakoga duhovnog života može tako grubo odbaciti i vrijeđati sve što je izvan Pravoslavne crkve.

4. U knjizi *Pravoslavna Crkva i ekumenizam* otac Justin je izjednačio mnoge stvari i promatra na istoj razini nauku, filozofiju, kulturu, religiju, umjetnost, politiku... Mi smo svjesni da postoje pravci razvoja koji su nanijeli mnogo štete. Zašto prešutjeti napore Katoličke crkve koja je upozoravala na opasnosti mnogih zastranjenja i na neprihvatljivost raznih negativnih tendencija.

5. Što se tiče pogleda na ustrojstvo Crkve, na njen život i razvoj, grubo se prešlo preko onoga što je bitno – preko učenja našega Gospodina Isusa Krista, na njegovu ulogu onog »ugaonog kamena« koji je utemeljio jednu i jedinstvenu Crkvu. Ništa se ne govori o razvoju organizacije Crkve kroz stoljeća. Od općih sabora navode se samo neki zaključci i pripisuju se pravoslavlju. Glede poimanja uloge »rinskog biskupa«, odnosno Pape, i mnogih drugih važnih činjenica stvari se potpuno iskrivljuju i slobodni smo reći da se surovo vrijeđa. Čak i izrazi koji se rabe nedostojni su jedne duhovne osobe. »Petrov primat« se uopće ne spominje a papinstvo se jednostavno svodi na jednu običnu osobu, a ne na ono što je ono u svojoj biti po Kristovoj odredbi.

6. Pogledi oca Justina imaju velikog utjecaja u znatnom dijelu hijerarhije srpske Pravoslavne crkve. Možda je danas takvo mišljenje prevladavajuće! Pisac njegovog životopisa piše: »Takav sveti Učitelj i Nastavnik,

apostolski Otac i svetootački Pastir, hristoljubivi podvižnik i duhovni Is-povednik Hristov, bio je u naše dane u Svetoj Crkvi Pravoslavnoj, verni sluga i ugodnik Božji – otac Justin (...) Zato nam je on ostao kao ugled i obrazac za podržavanje: u reči Evanđelja i delu evanđelskog življenja, u podvigu vere Pravoslavne u Hrista Bogočoveka – juče, danas i doveka istoga, i u svakom hrišćanskom podvigu svete vere i svete vrline.«⁵⁴ Pita-mo se kakav je utjecaj izvršila ova knjiga na one kojima su pitanja i pro-blemi vjere te cjelovite povijesti Crkve slabo poznate.

Mi iskreno izjavljujemo da je s katoličke strane bilo pozitivnih pristupa u mnogim problemima koji su vezani za život Katoličke i Pravoslavne crkve na ovim našim prostorima. Kao da se otvorenosti i iskrenom dijalo-gu, bilo u pitanjima vjere, bilo u nacionalnim ili političkim problemima, nije htjelo pristupiti odgovorno, jer su i tu Crkve mogle i mogu puno dati za rješavanje nagomilanih problema. Mitologizacija može donijeti (i doni-jela) je samo nevolje. Pitamo se ovdje – koji su sve zločini počinjeni nad hrvatskim narodom i ostalim narodima u Hrvaskoj i Bosni i Hercegovini u zadnje tri godine od pripadnika srpskog naroda i njegove vojske? Od srpske Pravoslavne crkve nismo čuli osudu ili ogradu od zločina! U čemu se to razlikuje od pogleda koje nam je dao otac Justin u svojoj knjizi a odnose se na Europu?

7. Znamo da je kroz povijest bilo problema i poteškoća glede održanja crkvenog jedinstva. Zajedno s ocima Drugog vaticanskog sabora prihvaćamo i ocjenu: »U kasnijim stoljećima javljali su se još veći razdori, i ne-male su zajednice odvojene od punog zajedništva Katoličke crkve, ponekad ne bez krivnje ljudi na objema stranama.«⁵⁵ Treba u Crkvi lučiti dva elementa – ona je božanska ustanova, ali je istodobno u njoj prisutan i čovjek sa svojim ograničenjima. I s jedne i s druge strane bilo je ljudi koji su činili pogreške, ali je bilo i onih koji su se svim srcem zalagali za uspo-stavu jedinstva Crkve.

8. S ocima Drugog vaticanskog sabora prihvaćamo tumačenje da po-stoji jedna jedinstvena Crkva Kristova i da to »jedinstvo jedincate Crkve što ga je Krist podario svojoj Crkvi u početku a neizgubivo, tako vjeruje-mo, traje u Katoličkoj crkvi i nadamo se da danomice raste sve do svršet-ka svijeta«. ⁵⁶ U Dekretu o ekumenizmu se posebna pozornost i priznanje daje Istočnoj crkvi, odnosno Pravoslavnim crkvama. One su uvelike naj-bliže Katoličkoj Crkvi i puno toga ima što im je zajedničko. Sabor potiče da se krene putem istinskog dijaloga uvažavajući sve posebnosti Istoka.

54 Otac Justin POPOVIĆ – *Na Bogočovečanskom putu*, Izdanje manastira Čelije kod Valjeva, Beograd, 1980, str. 6.

55 Usp. *Dekret o ekumenizmu – Unitatis reintegratio*, br. 3, u: Dokumenti II. vaticanskog sabora, KS, Zagreb, 1986, str. 211.

56 Usp. isto, str. 215.

9. Mi smo uvjereni da je Drugi vatikanski sabor važan događaj ne samo za Katoličku Crkvu nego i cjelokupno kršćanstvo. On je progovorio o mnogim otvorenim pitanjima i svojim dokumentima dao smjernice koje mogu pomoći u zajedničkom radu svih dobronamjernih kršćana. Jedno od područja gdje treba uložiti truda jest i ekumenizam. Da će to ići teško, uz velike napore i protivljenja, ne smije nas zbuniti. Naprotiv, treba se prepuštiti vodstvu Duha Svetoga koji uistinu vodi Crkvu.

10. Završavamo ovaj naš osvrt jednim znakovitim događajem i porukom koja je iz njega upućena za sve one koji žele zbiljski raditi na crkvenom jedinstvu i ekumenizmu. Prigodom susreta u Jeruzalemu, 5. siječnja g. 1964., s papom Pavlom VI. ekumenski patrijarh Atenagora I. izrekao je ove riječi: »Bili smo dugo na putu sa željom da se susretnemo. Sada smo se ponovno našli u Gospodinu. Proslijedimo tim istim putem pred nama, a on će nam se sigurno pridružiti i pratiti nas, kao što je to nekoć učinio s dvojicom svojih učenika, prateći ih na putu u Emaus. On će nam pokazati put kojim moramo hodati i ubrzat će naše korake prema cilju koji moramo postići.«⁵⁷

THE ORTHODOX CHURCH AND ECUMENISM

Benedikt Jeronimov

Summary

The author discusses the ideas, anti-ecumenic attitudes, and thoughts of the Serb-Orthodox theologian father Justin Popović. He is negatively disposed towards the reconciliation between the Catholic and the Orthodox Church, considering papism as a result of Western philosophy without God. The only true church is the Orthodox one which, as such, cannot have anything in common with the False, Catholic Church.

57 Usp. J. KOLARIĆ, *Pravoslavni, Veritas*, Zagreb, 1985, str. 208.